

ศูนย์สารสนเทศทรัพยากรน้ำ

แล้งซ้ำซาก! สะท้อน "กระทรวงเกษตรไทย" ไร้น้ำยา

ความยุ่งยากทางเศรษฐกิจ ที่เกิดขึ้นในปีนี้ คงทำให้ประชาชนคนไทย ต้องลุ้นกันอย่างหนักกับการปรับระดับประครองเศรษฐกิจไทย เพราะเพียงแค่ระยะ 3 เดือนแรก ปัญหาต่างๆ ก็เริ่มรุมเร้าเศรษฐกิจไทย อย่างหนักหนาสาหัส ทั้งจากวิกฤติราคาน้ำมัน ปัญหาเงินเฟ้อ การขาดดุลการค้า และดุลบัญชีเดินสะพัด

และโดยเฉพาะวิกฤติภัยแล้ง ที่ตั้งเค้ามมา ตั้งแต่ปลายปี 2547 และมีแนวโน้ม จะหนักหน่วงยิ่งกว่า ทุกปัญหาและทุกปีที่ผ่านมา และคาดว่าจะเป็ "ภัยแล้งมารารอน" ที่ทอดยาวกินเวลากว่า 7-8 เดือน จนกว่าจะเข้าสู่ฤดูฝนในช่วงเดือน พ.ค. 2548 ไปแล้ว

นาประหลาดดินแดนสุวรรณภูมิ ที่ได้ชื่อว่าเป็นดินแดนอู่ข้าวอู่น้ำ ที่ทำให้รัฐบาลไทยถึงกับประกาศจะเป็น "ครัวของโลก" แต่กลับเผชิญปัญหา "น้ำท่วม-วิกฤติภัยแล้ง"

ซ้ำซากทุกปี เพียงแต่ว่าปีไหนจะรุนแรงกว่ากันเท่านั้น

รัฐบาลชุดแล้วชุดเล่าที่เข้ามาไม่เคยรู้ซึ่งถึงแก่นแท้ของปัญหา และไม่สามารถแก้ไขปัญหารื้อนี้ได้อย่างถาวร ทั้งๆที่ "น้ำ" เป็นหัวใจสำคัญยิ่งสำหรับประเทศไทยที่ต้องพึ่งรายได้จากภาคการเกษตรเป็นหลัก ในขณะที่วางยุทธศาสตร์ที่จะเป็นครัวของโลก แต่วิถีชีวิตของเกษตรกรไทยกลับถูกปล่อยไปตามยถากรรม ขาดความมั่นคง ต้องแขวนอยู่บนเส้นด้าย

"ทีมเศรษฐกิจ" ถือโอกาสนี้ขุดต้นตอของปัญหาเพื่อให้ทุกฝ่าย ได้เก็บไปสังเคราะห์ และสังคายนาขนานใหญ่ อย่าได้หมักหมมชุกได้พรมอีก เพียงเพราะผลประโยชน์เฉพาะหน้ากันอีก

ผ่าต้นตอวิกฤติภัยแล้ง

ปัญหาภัยแล้งในปีนี้ ตั้งเค้ามมาตั้งแต่ปลายปีที่ผ่านมา โดยต้นเดือน ต.ค. 2547 สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (สศก.) ซึ่งอยู่ภายใต้กำกับดูแลของ นายเนวิน ชิดชอบ รมช.กระทรวงเกษตรฯ ได้เตือนภัยว่าปริมาณน้ำในเขื่อนและอ่างเก็บน้ำต่างๆมีเกณฑ์ต่ำกว่าปกติ โดยปริมาณน้ำในเขื่อนที่อยู่ในชั้นวิกฤติต่ำกว่าร้อยละ 20 ถึง 4 เขื่อน ได้แก่ เขื่อนลำตะคองร้อยละ 19 เขื่อนลำพระเพลิงร้อยละ 18 เขื่อนทับเสลาร้อยละ 11 และเขื่อนกระเสียวร้อยละ 4

ข้อมูลส่วนนี้ ทาง สศก.ได้รายงานในที่ประชุมผู้บริหารระดับสูงของกระทรวงเกษตรฯทุกสัปดาห์ แต่กระทรวงเกษตรฯกลับนิ่งเฉย ไม่มีความพยายามที่จะระดมกำลังแก้ปัญหาอย่างจริงจัง

การไม่เอาใจใส่กับปัญหาภัยแล้งทำให้น้ำในเขื่อนที่ลดลงมากในปี 2546 ไม่ได้รับการจัดการให้เพิ่มขึ้นเพื่อรองรับปัญหาในปี 2547 และภัยแล้งที่เกิดขึ้นในปี

ศูนย์สารสนเทศทรัพยากรน้ำ

ยิ่งกว่านั้นการจัดการกับปัญหาด้วยแนวคิดเดิมๆ ที่ไม่รู้เหนือรู้ใต้ ว่าดินฟ้าอากาศของโลก วัฏจักรแปรปรวนไปอย่างไรแล้ว ทำให้ปัญหาทวีความรุนแรงมากขึ้นจนเข้าสู่ขั้นวิกฤติในที่สุด สร้างความเสียหายให้พืชผลทางการเกษตรมหาศาล และถึงขั้นขาดแคลนน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค

ซึ่งปัจจุบันปริมาณน้ำใช้การได้ของอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ทั่วประเทศในปัจจุบันเหลืออยู่ที่ 16,602 ล้าน ลบ.ม. คิดเป็นร้อยละ 38 ของความจุใช้การได้ของอ่างเก็บน้ำ โดยอ่างเก็บน้ำที่มีปริมาณน้ำน้อย ได้แก่ อ่างเก็บน้ำเขื่อนจุฬาภรณ์ ลำตะคอง ลำพระเพลิง ทับเสลา และกระเสียว อยู่ในเกณฑ์ร้อยละ 4, 7, 8, 7 และ 0 ของความจุใช้การได้ของอ่างเก็บน้ำตามลำดับ

อย่างไรก็ตาม บทเรียนความสูญเสียที่เกิดขึ้นในอดีต ไม่ได้ช่วยให้การจัดการปัญหาในปัจจุบันดีขึ้นแต่อย่างใด ทั้งๆที่ความเสียหายที่เกิดขึ้นในแต่ละปีจากวิกฤติภัยแล้งนี้ ส่งผลกระทบต่อรายได้ของเกษตรกรอย่างรุนแรง และส่งผลเป็นลูกโซ่ต่อการจับจ่ายใช้สอย ที่ถือเป็น "พลังขับเคลื่อนทางเศรษฐกิจ" ของประเทศโดยตรง

เสียหายรวมกว่า 2.3 หมื่นล้าน

ภาพรวมผลกระทบจากวิกฤติภัยแล้งในปีนี้ จากข้อมูลของกระทรวงเกษตรฯกินพื้นที่กว่า 71 จังหวัด มีเพียง 5 จังหวัดที่ไม่ประสบปัญหาภัยแล้ง ได้แก่ กรุงเทพมหานคร นนทบุรี ปทุมธานี นครปฐม สมุทรสาคร เนื่องจากอยู่ในเขตชลประทานทุ่งเจ้าพระยาใหญ่ ที่รับน้ำต้นทุนที่สำคัญจากเขื่อนภูมิพล เขื่อนสิริกิติ์ และเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ และอีกส่วนเป็นพื้นที่ชลประทานแม่กลองใหญ่ ที่รับน้ำต้นทุนจากเขื่อนวชิราลงกรณ์ และเขื่อนศรีนครินทร์

ขณะที่พื้นที่อื่นๆต่างได้รับผลกระทบจากภัยแล้งกันถ้วนหน้า ไม่เว้นแม้แต่จังหวัดทางภาคใต้ แสดงให้เห็นว่า การบริหารจัดการน้ำของไทยไร้ประสิทธิภาพ!!

กรมส่งเสริมการเกษตรได้ประเมินความเสียหายจากภัยแล้ง ตั้งแต่วันที่ 1 ต.ค.2547 -1 มี.ค. 2548 มีเกษตรกรได้รับความเดือดร้อน จำนวน 1.4 ล้านราย พื้นที่การเกษตรประสบภัย จำนวน 26.38 ล้านไร่ โดยเสียหายสิ้นเชิงแล้ว 11 ล้านไร่

ความเสียหายที่เกิดขึ้นกับภาคการเกษตรนั้น สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (สศก.) วิเคราะห์ว่า จะมีมูลค่าความเสียหายทางเศรษฐกิจเป็นมูลค่าทั้งสิ้น 23,703 ล้านบาท

เมื่อย้อนกลับเข้ามามองโครงการสำคัญของกระทรวงเกษตรฯเอง ก็กำลังแขวนอยู่บนเส้นด้ายเช่นกัน หากวิกฤติภัยแล้งยังไม่สามารถจัดการให้เป็นผลสำเร็จได้ โดยเฉพาะโครงการขยายพื้นที่ปลูกยาง 1 ล้านไร่ในพื้นที่ภาคเหนือ และภาคอีสาน ที่ใช้งบประมาณกว่า 1,440 ล้านบาท ซึ่งขณะนี้ต้นกล้ายางที่เริ่มลงปลูกตั้งแต่ปีที่แล้ว ได้ประสบปัญหาล้มตายไปมากกว่า 50% แต่ทางกระทรวงเกษตรฯกลับไม่สนใจข้อมูลส่วนนี้

อีกโครงการที่กำลังจะเกิดขึ้นในอนาคตอันใกล้นี้ คือโครงการสนับสนุนการเลี้ยงโคเนื้อ 1 ล้านครอบครัว ให้เกษตรกรยืมโคไปเลี้ยงคนละ 5 ตัว ซึ่งฝ่ายการเมืองได้ให้คำมั่นสัญญากับเกษตรกรเป็นมั่นเป็นเหมาะไว้แล้ว ในช่วงการเลือกตั้งที่ผ่านมา

แต่หากสถานการณ์ภัยแล้งยังคงลุกลามเป็นวงกว้างเช่นนี้ ความเสี่ยงของเกษตรกรที่เข้าโครงการยืมโคไปเลี้ยงย่อมมีสูงมาก เพราะแม้แต่ช่วงเวลานี้ที่รัฐบาลยังไม่ได้ดีเดย์โครงการ ก็มีรายงานออกมาแล้วว่า โคในมือของเกษตรกรเริ่มตายจากปัญหาภัยแล้งบ้างแล้ว

ศูนย์สารสนเทศทรัพยากรน้ำ

เมื่อไม่มีแหล่งน้ำก็ไม่มีหญ้า โคโยมอดอาหาร อดน้ำตาย หรือเลี้ยงไม่โต ความคาดหวังจะให้เกษตรกรมีรายได้จากการกินส่วนต่างของน้ำหนักโคที่เพิ่มขึ้นคงยาก ในอนาคตคงจะหนีไม่พ้นที่ภาครัฐจะต้องนำเงินงบประมาณ ไปชดเชยให้กับเกษตรกรผู้เลี้ยงโคอีกเช่นเคย

ไร้ประสิทธิภาพเก็บน้ำฝน

หลายคนอาจตั้งคำถามว่า สาเหตุของภัยแล้งเป็นเพราะฝนไม่ตกหรือเกิดจากการทำลายทรัพยากรธรรมชาติให้หมดไป แต่นั่นเป็นเพียงส่วนหนึ่งของปัญหาหรือปลายเหตุเท่านั้น สาเหตุที่แท้จริงปฏิเสธไม่ได้เลยว่า มาจากการบริหารจัดการน้ำที่ไร้ประสิทธิภาพ เพราะจากข้อมูลของกรมชลประทานระบุว่า ในแต่ละปีประเทศไทยจะมีปริมาณน้ำฝนปีละประมาณ 800,000 ล้าน ลบ.ม. ในปริมาณดังกล่าวกว่า 600,000 ล้าน ลบ.ม. จะซึมลงใต้ดิน และบางส่วนจะระเหยกลับคืนสู่บรรยากาศ อีก 200,000 ล้าน ลบ.ม. อยู่ในแม่น้ำลำคลอง ห้วยหนอง บึง และสามารถกักเก็บน้ำไว้ได้ประมาณ 72,000 ล้าน ลบ.ม. แต่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ด้านการเกษตรและอุตสาหกรรมเพียง 49,900 ล้าน ลบ.ม.เท่านั้น

ที่เหลืออีก 23,100 ล้าน ลบ.ม. เป็นปริมาณน้ำที่ต้องเก็บไว้ในเขื่อน ไม่สามารถปล่อยน้ำออกมาใช้ได้เพื่อรักษาตัวเขื่อนเอาไว้ ส่วนที่เหลือกว่า 128,000 ล้าน ลบ.ม. ต้องปล่อยลงสู่ทะเลไป

ผู้ที่มีส่วนรับผิดชอบทุกฝ่ายทราบข้อมูลตรงนี้ดี แต่กลับไม่มีการผลักดันให้เกิดผลในการกักเก็บน้ำเพิ่มมากขึ้น ทั้งๆที่ประเทศไทยมีพื้นที่ด้านการเกษตรถึง 131 ล้านไร่ แต่เป็นพื้นที่ที่มีการพัฒนาแหล่งน้ำ และระบบชลประทานสมบูรณ์แบบเพียง 22.87 ล้านไร่เท่านั้น

"สามารถ โชคคณาพิทักษ์" อธิบดีกรมชลประทาน ให้เหตุผลที่ไม่สามารถขยายการกักเก็บน้ำเพิ่มขึ้นได้ว่าเป็นเพราะติดขัดปัญหาเรื่องงบประมาณที่ไม่เพียงพอ ประกอบกับการเกิดปัญหาเรื่องการต่อต้านจากเอ็นจีโอไม่ให้มีการสร้างเขื่อน รวมไปถึงพื้นที่บางส่วนอยู่ในเขตอนุรักษ์ไม่สามารถเข้าไปบริหารจัดการได้ ทำให้ปัญหาดังกล่าวคาราคาซังมาโดยตลอด

แต่จากการวิเคราะห์พบว่า การคิดต้นทุนน้ำของกระทรวงเกษตรฯ น่าจะมีข้อบกพร่อง เนื่องจากยังยึดติดกับกรอบเดิมๆ ที่คิดต้นทุนน้ำฝนที่ได้ 12 เดือน ทั้งๆที่ควรจะต้องคิดเฉพาะ 4-5 เดือนที่มีฝนตก

นอกจากนั้น จากข้อมูลของกระทรวงเกษตรฯ พบว่า ในช่วงเดือน พ.ย.ที่ผ่านมา ทางกรมชลประทานได้สั่งระบายน้ำเขื่อนรัชชประภา จ.สุราษฎร์ธานี ออกไปเพื่อให้สามารถรองรับน้ำได้อีก 2 เทา เพราะคาดว่าจะมีพายุหมุนฟ้าเข้ามา แต่เป็นการคาดการณ์ที่ผิดพลาดทำให้เสียน้ำไปฟรีๆ และทำให้ภาคใต้ประสบปัญหาภัยแล้งในขณะนี้ ทั้งๆเป็นภาคที่ฝนตกหนาแน่นที่สุดในประเทศไทย และแทบไม่เคยมีปัญหาน้ำภัยแล้งมาก่อน

ศูนย์สารสนเทศทรัพยากรน้ำ

ขาดแผนแม่บทจัดการน้ำ

ด้าน "ปราชญ์ไม้ก่ด" ส.ว.กรุงเทพฯในฐานะประธาน ที่ปรึกษาคณะกรรมาธิการ เกษตรและสหกรณ์ วุฒิสภา อดีตอธิบดีกรมชลประทาน ให้ความเห็นอย่างน่าสนใจว่า ได้พยายามผลักดันให้มีแผนแม่บทจัดการน้ำของประเทศ มาตั้งแต่รับราชการระดับ 9 ในตำแหน่งรองอธิบดีกรมชลประทาน ตั้งแต่ปี 2535-36 จนถึงขณะนี้ผ่านไปกว่า 12-13 ปีแล้ว แต่ยังไม่เห็นแผนแม่บทที่ชัดเจนออกมา ทำให้การจัดการน้ำของประเทศล้มเหลวมาโดยตลอด

แม้การบริหารจัดการภายใต้ "รัฐบาลทักษิณ" ในรอบ 4 ปีที่ผ่านมา ก็ไม่เห็นการขับเคลื่อนระบบการจัดการน้ำของประเทศที่เป็นรูปธรรม แต่ละปีมีเพียงการเข้าไปแก้ไขปัญหาลเฉพาะหน้า เช่นการใช้รถบรรทุกน้ำไปช่วยเหลือเรื่องน้ำกิน น้ำใช้เป็นครั้งแรก การทำฝนเทียม หรือการอุดหนุนเครื่องสูบน้ำ

ส่วนหนึ่งของความล้มเหลวในกระบวนการจัดการน้ำ เป็นผลมาจากการปฏิรูปโครงสร้าง กระทรวง ทบวง กรมใหม่ที่แยกบางหน่วยงานของกระทรวงเกษตรฯ ออกไปเป็นกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แยกการทำงานระหว่างกรมชลประทานและกรมทรัพยากรน้ำที่ตั้งขึ้นใหม่ออกจากกัน ทำให้ทั้งสองหน่วยงานมองปัญหาคนละด้าน แบบแยกส่วนและขาดการบูรณาการจัดการร่วมตามที่รัฐบาลตั้งเป้าหมายไว้ ทำงานซ้ำซ้อนและแย่งงานกันเอง

"ปัญหาการจัดการน้ำจะต้องมีการวางแผนร่วมกัน ทั้งการจัดการน้ำ การอนุรักษ์แหล่งน้ำ ธรรมชาติ รวมถึงการแก้ไขปัญหาที่เน่าเสียที่ต้องทำแบบครบวงจร ผมเห็นด้วยที่ในอนาคตจะต้องมีการตั้งทบทวนน้ำขึ้นมา เพื่อดำเนินการเรื่องนี้โดยเฉพาะให้การบริหารจัดการน้ำเป็นไปในทิศทางเดียวกัน และต้องการให้ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรี จัดประชุมเชิงปฏิบัติการเรื่องแผนแม่บทการจัดการน้ำ โดยรับฟังความคิดเห็นอย่างรอบด้านจากทุกฝ่าย" นายปราชญ์กล่าว

นายปราชญ์กล่าวอีกว่า สิ่งที่สำคัญต้องมีการจัดทำพิมพ์เขียว ของแต่ละหมู่บ้าน มีการวิเคราะห์สภาพดิน ความสูงต่ำของพื้นที่ การสำรวจแหล่งน้ำ ปริมาณความต้องการใช้น้ำ การใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม และต้องดึงชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ เพื่อนำไปสู่การบริหารจัดการน้ำได้เหมาะสมกับพื้นที่ ไม่ใช่มองแค่การเข้าไปจัดการน้ำ 25 ลุ่มน้ำ หรือการสร้างโครงข่ายน้ำ (Water Grid) ที่ใช้งบประมาณกว่า 200,000 ล้านบาทเท่านั้น

"การบริหารจัดการน้ำต้องอาศัยเวลา และมีข้อมูลที่ครบรอบด้าน เพราะการจัดการน้ำไม่เหมือนกับการตัดถนน ที่สั่งปฎิบัติไปได้ทั่วทุกพื้นที่ แต่น้ำมีข้อจำกัดทั้งเรื่องสภาพดิน ความสูงต่ำของพื้นที่ คนจำเป็นต้องปรับและเข้าใจเรื่องน้ำให้มากขึ้น ไม่ใช่คิดแค่จะสร้างโน้่นสร้างนี่แบบไร้ทิศทาง"

จากข้อมูลข้างต้น ชี้ให้เห็นว่า การบริหารจัดการน้ำและการแก้ปัญหาภัยแล้งของกระทรวงเกษตรฯ ที่ผ่านมารั้ประสิทธิภาพโดยสิ้นเชิง ทำได้เพียง "พึ่งฟ้าพึ่งฝน" หรือไม่ก็รอขอพึ่งพระบารมีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานแนวทางการทำ "ฝนเทียม" ในการแก้ไขปัญหาโดยตลอด

"ในหลวงของเรา" ต้องลำบากตรากตรำพระวรกาย เพื่อหาหนทางช่วยบรรเทาความยากเข็ญติดตามสถานการณ์อย่างใกล้ชิด ทรงตรวจดูเมฆทุกชั่วโมงด้วยพระองค์เอง ในขณะที่กระทรวงเกษตรฯบอดใบ้

ศูนย์สารสนเทศทรัพยากรน้ำ

ยิ่งกว่านั้น หากโฟกัสผลงานของกระทรวงเกษตรฯ ที่ผ่านมา กลับเห็นแต่โครงการเสนอขึ้นมาเพื่อแสวงหาผลประโยชน์เข้ากระเป๋าผู้มีอำนาจ นำไปสู่ปัญหาการทุจริตครั้งแล้วครั้งเล่า ตั้งแต่โครงการทุจริตปุ๋ย พันธุ์ข้าว ธนาкарโค กระบือ ฯลฯ และล่าสุดการทุจริตโครงการแทรกแซงราคาลำไย ที่ยังคาราคาซังอยู่ หรือไม่ก็เป็นโครงการที่สร้างขึ้นมามีแต่ไม่สัมฤทธิ์ผล ทั้งภาระหนี้สินท่วมท้นให้กับเกษตรกร

ลองพิจารณาว่า ในช่วงระยะเวลา 50 ปีที่ผ่านมา กระทรวงเกษตรฯได้สร้างสิ่งดีๆ อะไรไว้ให้คนไทย และประเทศชาติบ้าง

หากคำตอบที่ได้คือ "ไม่มี" วันนี้ก็ไม่ว่าจะ "มี" กระทรวงเกษตรฯต่อไปไว้เพื่ออะไร.

ทิมเศรษฐกิจ หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ วันจันทร์ที่ 28 มีนาคม พ.ศ. 2548